

زانكۆی سه‌لاحه‌دین - هه‌ولێر
Salahaddin University-Erbil

یاسا فۆنۆلۆجییه‌کانی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی

ئاماده‌کردنی: **چرا فارس محمد**

کۆلیژی زمان / به‌شی کوردی / قوناغی چوارهم

به‌سه‌ر په‌ر شتی: **د. ساکار ئهنوهر حه‌مید**

پیشه‌کی

پیشه‌کی
به‌کاره‌یتانی زمان به‌شیوه‌زاریکی دیاری کراو له سنوری ناوچه‌یه‌کی جوگرافی جیاواز ده‌بیته ئه‌گه‌ری دروستبوونی فۆرمی جۆراو جۆر له نێو ئاخاوتنی خه‌لکی ده‌قهری خوشناوه‌تی که سنوری شیوه‌زاره‌که به‌پێی هه‌لکه‌وته‌ی جوگرافیاوه‌ بۆ شه‌ش گۆقه‌ر دابه‌شکراوه که له شارۆچکه‌یه‌ک و شه‌ش شارهدی و سه‌د و چل و چوار گوند پیک دیت و نمونه له هه‌موو گۆقه‌ره‌کان وه‌رگیراوه
تویژینه‌وه‌که له دوو به‌ش پیک هاتوه که به‌شی یه‌که‌م سنوری جوگرافی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی خراوته ڤوو له به‌شی دووه‌مدا یاسا فۆنۆلۆجیه‌کانی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی خراوته ڤوو باسی چه‌مک و پیناسه‌ی فۆنۆلۆجی کراوه هه‌روه‌ها باسی یاسا فۆنۆلۆجیه‌کان کراوه که چه‌ند جۆریکی هه‌یه به‌کورتی باسی جۆره‌کانی کراوه هه‌روه‌ها له یاسا فۆنۆلۆجیه‌کانی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی ده‌نگه‌ قاول و کۆنسنانته‌کان به‌کورتی تیدا باسکراوه

ناوه‌رۆک و به‌شه‌کان

کورتیه‌ک ده‌رباره‌ی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی:
هۆزی خوشناو یه‌کیکه له هۆزه‌ گه‌وره‌و ناو‌داره‌کانی کورد له باشوری کوردستان (عه‌شیره‌تی به‌ پشتاو پشت ده‌بن به‌نه‌وه‌ی خالده‌ کورپی وه‌لید، گه‌وره‌ترین عه‌شیره‌ته له سنوری پارێزگای هه‌ولێر)
زمان: زمان کۆمه‌لیک یاسا و ریسای زه‌ینی و نا به‌رجه‌سته‌یه که بوونیکی له ده‌ره‌وه نیه، ئه‌وه‌ی که مرۆف له‌سه‌ر به‌نه‌وه‌تی ئه‌و یاسا و ریسایانه‌ی زه‌ینی و ئه‌بستراکت دیته سه‌ر زمان زار: به‌ (ئینگلیزی Dialect) زار به‌شیکی بچوکت له زمانه و تایبه‌تمه‌ندی خۆی هه‌یه و زاره‌کانی هه‌ر زمانیک له‌گه‌ڵ یه‌ک په‌یکه‌ری ئه‌م زمانه دروست ده‌که‌ن.
شیوه‌زار: یه‌کیکه له‌و زارانه‌ی که په‌یوه‌سته به‌ زمان زۆر جار له شوینی دیالیکت به‌کار دیت له لایه‌ن که‌سانی نه‌ شاره‌زا له بواری دیالۆکۆلۆجیدا به‌لام له راستیدا زاراوه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆیه و جیا به‌ لگه‌ڵ زاراوه‌ی دیالیکت
چه‌مک و پیناسه‌ی فۆنۆلۆجی:
فۆنۆلۆجی له‌ بنه‌ره‌تدا له وشه‌ی (phoneloge) یۆنانیه‌وه وه‌رگیراوه، که ئه‌ویش له (phon) ده‌نگ (log) زانست پیکهاتوه، که‌واته له ڤووی زاراوه‌وه فۆنۆلۆجی واتای زانستی ده‌نگ ده‌گریته‌وه.

یاسا فۆنۆلۆجیه‌کانی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی:

- 1- په‌یدا بوونی ده‌نگ: بریتیه له په‌یدا بوونی ده‌نگیک یان زیاتر شوینی خۆیان له وشه‌یه‌کدا ده‌گۆرینه‌وه. بۆ نمونه: قاندرمه-قاندومه
- 2- له‌ناوچوونی ده‌نگ: بریتیه له له‌ناوچوونی ده‌نگیک یان زیاتر که له سه‌ره‌تا و ناوه‌راست و کۆتایی وشه‌دا ڤووده‌دات. بۆ نمونه: وه‌ره‌ش زاوا-وره‌ش زاوا
- 3- جیگۆرکی ده‌نگ: له‌م یاسایه‌دا ده‌نگیک یان زیاتر شوینی خۆیان له وشه‌دا ده‌گۆرینه‌وه. بۆ نمونه: دشله‌مه-دشمه‌له

ئه‌نجام

ئه‌نجام

- له ئه‌نجامی ئه‌م تویژینه‌وه‌یه بۆمان ده‌رده‌که‌وت که خوشناوه‌تی عه‌شیره‌تیکی گه‌وره‌ی کوردستانه که له هه‌ردوو شاری هه‌ولێر و سلیمانی نیشته‌جین
- سنوری جوگرافی شیوه‌زاره‌که به‌ هۆی دووری له یه‌کتروه هۆکاری سه‌ره‌کی سه‌ره‌له‌دانی گۆراوه زمانیه‌کانه که له هه‌موو گۆقه‌ره‌کان وه‌کو یه‌ک نین
- دیاری کردنی سنوری گۆقه‌ره‌کان له ده‌قهری خوشناوه‌تی کاریکی ئاسانه به‌لام له هه‌ندێ شویندا زۆرترین جۆریان هه‌یه بۆیه ناتوانین سنوریان ده‌ستیشان بکه‌ین
- زۆربه‌ی فۆرمه‌ زمانیه‌کان له هه‌موو گۆقه‌ره‌کان وه‌کو خۆی ماوه‌ته‌وه
- له نێو یاسای په‌یدا بوونی ده‌نگدا په‌یدا بوونی کۆنسنانت به‌ پله‌ی یه‌که‌م دیت و قاول به‌ پله‌ی دووه‌م دیت
- له نێو یاسای له‌ ناوچوونی ده‌نگشدا له‌ ناوچوونی قاول به‌ پله‌ی یه‌که‌م دیت و له‌ ناوچوونی کۆنسنانت به‌ پله‌ی دووه‌م دیت
- له نێو یاسای گۆرینه‌وه‌ی ده‌نگدا کۆنسنانت به‌ پله‌ی یه‌که‌م دیت و قاول به‌ پله‌ی دووه‌م دیت.

سه‌رچاوه‌کان

کتیب

- 1- ئه‌وره‌حمانی حاجی مارف 1976 زمانی کوردی له ڤوشنایی فۆنه‌تیکدا، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد، به‌غدا.
  - 2- ئه‌مین به‌ختیار محه‌مه‌د 2017 خوشناوه‌تی له سه‌ده‌ی بیسته‌م، به‌رگی یه‌که‌م، چاپی یه‌که‌م، ناوه‌ندی ئاوێره هه‌ولێر
  - 3- به‌کر عومه‌ر علی-شیرکو حه‌مه ئه‌مین 2017، زار و شیوه‌زار، چاپخانه‌ی چوار چرا، چاپی دووه‌م، سلیمانی.
- نامه‌ی ئه‌کادیمی**
- 1- بابه‌کر نه‌بزه‌ فه‌تاح 2009 سیما تایبه‌تییه‌کانی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی - به‌ به‌راورد به‌ دیالیکتی کرمانجی ناوه‌راست، کۆلیژی زمان زانکۆی سه‌لاحه‌دین، نامه‌ی ماسته‌ر.
  - 2- ساکار ئهنوهر حه‌مید 2020 ئه‌تله‌سی ده‌نگسازی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی، زانکۆی سه‌لاحه‌دین - هه‌ولێر، نامه‌ی دکتۆرا.

که‌ره‌سته‌کانی کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری

به‌شی یه‌که‌م // کورتیه‌ک ده‌رباره‌ی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی
سنوری جوگرافی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی
زمان
زار
شیوه‌زار
جیاوازی نێوان زار و شیوه‌زار
به‌شی دووه‌م // یاسا فۆنۆلۆجیه‌کانی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی
فۆنۆلۆجی چیه‌یه
یاسا فۆنۆلۆجیه‌کانی شیوه‌زاری خوشناوه‌تی
یاسا‌کانی تایبه‌ت به‌ ده‌نگه‌ قاوله‌کان
گۆرینی ده‌نگی کۆنسنانت